

POEZİYANIN İFTIXARI

NİZAMİ GƏNCƏVİ

CƏNUBLU QƏLƏM

SAHİBLƏRİNİN GÖZÜ İLƏ

Cənubi Azərbaycanın qədirbilən, öz sələflərinə minnətdarlıq və məhəbbət hissi ilə yanaşaraq böyük ilhamla yazıb-yaradan qələm sahiblərinin klassik ədəbiyyatın nümayəndələrinə dair əsərləri diqqətləyiqdir.

Xalq yazıçısı, akademik Mirzə İbrahimov həm "Kitabi-Dədə Qorqud", "Koroğlu", həm də klassik ədəbiyyatın böyük nümayəndələri - Xaqani Şirvani və Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi və Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif və Molla Vəli Vidadi haqqında dəyərli mülahizələr söyləmişdir.

Cənubi Azərbaycan şairlərinin Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Cürzəddin Həbib, Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Məhəmməd Hadi, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Ələkbər Sabir kimi dünyaşöhrətli söz ustalarını öz əsərlərində tərənnüm edib o taylı oxuculara yaxından tanıtdırması klassiklərimizə, onların irsinə olan böyük məhəbbətin təzahürüdür.

Yaradıcılığı başdan-başa Vətən, xalq, azadlıq və istiqlaliyyətin tərənnümündən ibarət olan Mir Mehdi Çavuş "Azərbaycan" şeirində Azərbaycanın Xaqani, Nizami, Füzuli, Sabir kimi şairləri ilə iftixar edir və onların yolundan ayrılma-yacağına and içir:

*Nizamilər, Füzulilər,
Xaqani tək od oğlu od,
Yüzlərcə şair doğmusan,
Cəhaləti sən boğmusan.
Mənə bəsdir bu iftixar-
Sabir kimi qızıl fanar.
Yandırmısan qoca Şərqdə,
İşıq salıb bütün Qərbdə*

O taylı-bu taylı Azərbaycan şairi Əli Tudə deyir ki, "Ölkə var yalnız bir dahisi var və onunla da fəxr edir. Azərbaycan isə dünyaşöhrətli fəxr ediləsi neçə-neçə dahi yetişdirib:

*Nizamini sənətə
Bağışladı cəlalətək.
Göy gölü yaxasına
Taxdı billur medaltək.
Azərbaycan torpağı.*

Azərbaycan ədəbiyyatı sahəsində böyük əzmlə yazıb-yaradan bir şəxsiyyət kimi tanınan Yəhya Şeyda yazır: "Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vaqif, Seyid Əzim, Sabir Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq kökünün ən dirəxşan ulduzlarıdır. Onların əsərləri Avropa ariyantalistlərinin (şərqsünaslarının) ağızını təhsin və təəccüb-lə açmışdır".

Uzun illər bəzi müəlliflər Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin fars dilində yazdığı üçün azərbaycanlı olması məsələsinə şübhə ilə yanaşmışlar.

Tehrandan çıxan "Ayəndə" məcəlləsinin 9-10-cu sayı haqqında və məcəllə redaktoru barədə yazılmış, "Dostum sənə deyirəm" adlı məqalədən aşağıdakı parçanı nəzərdən keçirək:

"...Əvvəla Nizami haqqındakı məqaləni doktor üçün aydınlaşdırmaq istəyirik.

Ağayi-doktor Əfşar! Bəli, Nizami Gəncəvi azərbaycanlıdır və azərbaycanlıların milli iftixarıdır. Siz soruşa bilərsiniz nə dəlil ilə? Heç vaxt inkar edə bilməyəcəyiniz dəlillərimizdən birisi azərbaycanlı kimi tanımaq istəmədiyiniz Nizaminin "Leyli və Məcnun" dastanını alın və diqqətlə oxuyun.

Səkkiz yüz il bundan qabaq, yəni hələ monqolların ayaqları bu yerlərə çıxmayan zaman yazılmış bu beytlərin mənası bilirsinizmi nədir? Əgər onları sadə və adi ana dilimizə, yeni azərbaycanlı dilinə çevirərsən mənası belə çıxır:

"Mən Nizami, əsərlərimi Azərbaycan dilində yazmaq istəyirdim, amma şirvanşahlar qoymadılar, dedilər ki, biz türk, yəni Azərbaycan dilini bilmirik. O dil bizə yaraşmır, bizim üçün fars dili xoşdur. Ona görə də sən əsərlərini fars dilində yazmalısən".

Müəllif burada Nizami Gəncəvinin farsdilli Azərbaycan şairi olduğunu bir daha bəyan edir.

Xalq şairi, akademik Səməd Vurğun "Azərbaycan sovet ədəbiyyatı və Nizami", "Nizami irsi və müasir dövrümüz" başlıqlı məruzələrində, "Böyük Azərbaycan şairi", "Dahi Azərbaycan şairi" sərəlövhəli məqalələrində Nizami Gəncəvinin və onun müasirlərinin, o zaman azərbaycanlılar üzərində ağalığa edən İran əsarətçilərinin, İran irticaçılarının dilində yazmağa məcbur edilmələrindən, canı, qanı ilə, bütün ömrü ilə doğma xalqına bağlı olan Nizaminin buna qarşı böyük etiraz səsi ucaltmasından, bu etirazda Azərbaycan xalqının dilini, mədəniyyət və ədəbiyyatını sıxışdıranlara, onu öz hakim dili ilə əvəz edənlərə qarşı sönməz bir kəmin olmasından söz açır. O, 1946-cı ildə İran mürtəcelərinin Azərbaycan dilində yazılmış kitab və risalələri yandırmaqla "Böyük sələflərimizin, Nizami, Xaqani, Fələki, Məhsəti və bir çox başqalarının çəkdiyi mili faciə və bəşəri iztirablarını bir daha hafizəmizdə işıqlandırırırlar" fikrini irəli sürür.

Cənubi Azərbaycanı inqilabi hərəkatın görkəmli nümayəndəsi, publisist Heydər Cəfər Pişavəri də "Qızıl səhifələr" məqaləsində yazır: "Farslar bəzi Azərbaycan şairlərinin farsca şeir yazdıqlarını bizim fars olduğumuza dəlil göstəririlər. Bu gülünc və gədəkanə bir işdir. Əgər bu iddianı qəbul etmiş olsaq, bütün iranlıların ərəb olduğunu qəbul etməliyik.

Nizami fars deyil, xalis azərbaycanlı imiş, O,

Gəncədə doğulub orada vəfat etmişdir. "Xəmsə"nin təsvir etdiyi dağlar, dərələr, çəmənələr və Nizaminin şeirini təzyin edən güllər, çiçəklər hamısı gözəl Azərbaycan mühitinin məhsuludur. Mütəssifanə, o vaxt saraylarda fars ədəbiyyatına qiymət verildiyi üçün Azərbaycan şairi öz şeirlərini o dildə yazmaq məcburiyyətində qalmışdır. Nizaminin farsca şeir yazması Kəsrəvinin özünəməxsus fars dili vücudə gətirməsi və mənim "Ajir" ruznaməsi vasitəsilə yaratdığım fars şivəsinə oxşayan bir hadisədir".

Nizami Gəncəvinin dünyaşöhrətli azərbaycanlı sənətkar olması və hər yerdə sevilməsi faktı Cənubi Azərbaycan demokratik ədəbiyyatının yaranması, təşəkkülü və inkişafı sahəsində misilsiz xidmətləri ilə diqqəti cəlb edən Balas Azəroğlunun da "Nizami Gəncəvi" adlı poemasında Nizaminin öz dili ilə təqdim edilir:

*Mən ki Gəncədənəm, anam Gəncədən,
"Nizami Gəncəvi" bilin mənəm, mən.
Kim çatdı şöhrətə deyir, Vətənsiz?
Böyük Əbül-üla, bir də Məhsəti,
Necə də dərk etmiş bu həqiqəti.*

Müəllif bu poemada Nizami Gəncəvinin uşaqlıq illərindən ömrünün sonuna kimi olan bir dövrü qələmə almışdır... O, vətənsəvər şairin həm özünün, həm də əsərlərinin bütün dünyada böyük şöhrət qazanmasından qürur duyur.

Nizami Gəncəviyə olan bəşəri məhəbbət Balas Azəroğlunun 1945-ci ildə Bakıdan qayıtdıqdan sonra Təbrizdə qələmə aldığı "Bakı səfəri" adlı məşhur poemasında da vurğulanır. O, bu əsərdə cənublu qardaşlarının dili ilə deyir:

*Hələ Gəncəyə də getmişəm bir gün,
Böyük Nizamini ziyarət üçün.
Gələn izdihama qoşulub sən də
Başını açaraq qəbrin önündə,
Sakit dayanmışam bir xeyli müddət,
Qəlbimdə şairə sonsuz məhəbbət...*

Burada şairin Nizami Gəncəviyə yalnız öz məhəbbətindən deyil, heç vaxt azalmayan bəşəri məhəbbətdən də böyük iftixarla söz açılır.

Gəncədə olarkən böyük Nizaminin məzarı qarşısında dediyi "Gəlmişəm" şeirində "Gəncə kimi Laləzara" gəlməsinə sevinməklə bərabər, Nizami ilə bir dövrdə yaşamamasına heyifsilənən Məhəmməd Biriya da ona olan böyük sevgisindən söz açır:

*Ey mənim sevdiyim, böyük ustadım,
Şagirdlər səhfinə qoy düşsün adım,
Sənin aşarına könül bağladım,
Odur ki, vüsəti-yara gəlmişəm.*

Nizami Gəncəvi kimilərlə bərabər öz elmləri ilə insanların həyatına Günəş kimi şüa saçan şəxsiyyətlərdən "Bahar bayramı" poemasında söz salan vətənpərvərliyi, xalqsevərliyi, ana dilinə sonsuz məhəbbəti, milli qüruru ilə diqqəti cəlb edən Həsən Məcizadə Savalan onların azərbaycanlı olması ilə qürur duyur və bunun bütün dünyanı təsdiq etməsinə də çox sevinir.

Təbrizli Əhməd Azərli isə "Xəmsə Çıkaqoda" adlı məqaləsində 1975-ci ildə Çıkaqoda olarkən çoxdandır ki, bir azərbaycanlı tapıb onunla söhbət etmək istəyən Azərbaycan, türk və fars dillərinin tədqiqatçısı şərqsünas alim Tumasla rastlaşmasından söhbət açır. Deyir ki, "Tumas onu evinə dəvət etdi. Alim şəxsi kitabxanasında olan dəmir daxılı açıb qoz ağacından düzəldilmiş, üzəri oyma naxışlı qutunu çıxartdı. Qutunun üzərində oyma şəklində belə yazılmışdı: "Nizami". Bunu gördükdə qutunun içində nə olduğunu başa düşdüm. O, qutunu açıb içindən qaradərili cildi olan bir kitab çıxardı. Kitabın cildi üzərində qabarmış şəkildə naxışlar və ərəb əlifbası ilə "Nizami" və "Xəmsə" sözü yazılmışdı. Kitabın bir neçə miniatürü və haşiyəsi zəfəran rəngilə naxışlanmışdı. Bu kitab Səfəvilər dövründə şah Təhməsin zamanında İranın Qəzvin şəhərində yazılmışdı. Qaradərili alim Tumas dedi: "Çox-çox əvvəl bir ingilis bu kitabı İrandan alıb Londona gətirmişdir. Kitab əldən-ələ keçib, nəhayət mən bunu böyük bir qiymətə almışam. Bu gün bu, mənim kitabxanamın bəzəyi və çox sevdiyim kitabdır". O, Nizami haqqında ətraflı danışdı".

Bu məqaləni şərqsünas alim Tumasın aşağıdakı sözləri ilə tamamlamaq yerinə düşər: "Qoy bütün dünya xalqları bu böyük əsərlə (Xəmsə) ilə bəzəlsinlər, bugünkü ikiyüzlü bölünmüş Azərbaycan xalqını və onun zəngin dilini və ədəbiyyatını tanıyıb bu xalqa "Əhsən" desinlər ki, belə bir Nizami bu xalqın içindən çıxıb bu xalqa məxsusdur!"...

Lətifə MİRZƏYEVA,
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun
Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı
şöbəsinin böyük elmi işçisi.